

A magyar határőrség és az 1968-as csehszlovákiai bevonulás
(Hungarian Border Patrol and the 1968 Invasion of Czechoslovakia)

Absztrakt

1968. augusztusban a Varsói Szerződés több tagállama katonai intervenciót hajtott végre Csehszlovákiában. Jelen publikáció a magyar határőrség szerepét, tevékenységét vizsgálja ezen események során a Magyar Nemzeti Levéltárban feltalálható dokumentumok elemzése útján. A szerző bemutatja a határőrség vezetésének felkészülését a határátlépés biztosítására, az alkalmazott vezetési és szolgálat ellátási módszereket, az erők csoportosításának rendjét, a bekövetkezett eseményeket. Szó esik az ország belsejében foganatosított intézkedésekről és néhány szomszédos ország reagálásáról a történetekre.

Kulcsszavak

határőrség ; határátlépés ; határzár ; határővezet ; bevonulás Csehszlovákiába 1968

Abstract

In August 1968, several member states of the Warsaw Pact participated in a military intervention against Czechoslovakia. Using documents stored at the National Archives of Hungary, the work looks at the role and endeavors of the Hungarian Border Patrol (HBP) in this military action. The author introduces the preparatory work undertaken by HBP leadership to secure border crossings, the applied methods of commanding and service, the grouping of forces and the actual events as they played out. Also covered in the work are the measures undertaken within the country and the reactions of a few neighboring countries to the events.

Key words:

Hungarian Border Patrol ; border crossing ; border barrier ; border zone ; 1968 Invasion of Czechoslovakia

*

Open Researcher and Contributor ID = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító (ORCID) : <https://orcid.org/0000-0001-6019-3295>

Institutional attachments = Szerző intézményi kötődései :

- Bertalan Szemere Scientific Society of History of Hungarian Law Enforcement = Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság

- National University of Public Service Faculty of Law Enforcement = Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar

@: drforizsdandor@invitel.hu

Date of registry = Regisztrálás dátuma : 2018. XI. 12.

Date of acceptance = elfogadás dátuma : 2019. II. 21.

DOI : 10.31627/RTF.XXIX.2019.57N.49-58P

A Varsói Szerződés néhány tagállamának csapatai 1968. augusztusban katonai intervenciót hajtottak végre Csehszlovákiában.¹ Publikációmban a BM Határőrség ezen 1968-as csehszlovákiai bevonuláskor játszott szerepével, tevékenységével foglalkozom, alapvetően a Magyar Nemzeti Levéltár (a továbbiakban MNL) Határőrség Országos Parancsnokság fellelhető dokumentumai alapján. Az 1968-as év 9. és 10. számú dobozai tartalmazzák a kapcsolódó okmányokat „MNL HOP XIX-B-10 9. sz. doboz 1968 év” kódjelzésekkel. A 9. számú doboz 73. folyószáma húsz különböző, számunkra igen értékes dokumentumot tartalmaz, melyeket egymástól pusztán a címük különböztet meg, de azonos levéltári nyilvántartási számon szerepelnek. Ezért előfordulhat különböző anyagokra történő hivatkozás esetén az egybeeső levéltári megjelölés.

Az események idején a magyar állami és pártvezetés naponta úgynevezett „hangulatjelentések”-et kért a határőrség parancsnokságától, melyek az állomány viselkedésére, a polgári lakosságra és a határőrség tevékenységére vonatkozóan értékes információkat tartalmaznak. Az országos parancsnoksági intézkedések, parancsok; az érintett határőr kerületek jelentései; parancsnokaik elhatározásai; a balasagyarmati kerület folyamatosan vezetett hadműveleti naplója szintén fellelhetőek ezekben a dobozokban, egyedi adatokat szolgáltatva egy esetleges rendészeti jellegű határbiztosítás megszervezésére vonatkozóan. Bár a történelemben pontosan egyformán semmi sem ismétlődik meg, az ekkor szerzett tapasztalatok még hasznosak lehetnek egy elkövetkező esetben.

A csehszlovákiai válság kialakulásához, az ország belpolitikai helyzete mellett, egyebek közt jelentősen hozzájárultak a két rendszer közt dúló ideológiai háború egyik megnyilvánulásaként a Münchenben működő amerikai rádióállomások is. A Szabad Európa rádió például napi húsz órát Csehszlovákiába sugárzott. Az ideológiai konfrontáció és ezek belügyi sajtóban tükröződései három publikációban is feldolgozásra kerültek.²

A határőrség lehetőségei a bevonulás idején

A határőrség ezen események során játszott szerepét jelentősen befolyásolták képességei, melyeket megítélésem szerint az akkori politikai/katonai vezetés jól látott és ezeknek megfelelően határozták meg a testület feladatait.³

A szervezet ebben az időben jogszabályilag a fegyveres erők részét képezte — a szovjet indíttatású pártállami hagyományokat követve⁴ — 1953 óta a Belügyminisztérium szervezetébe tartozott, történelmileg korábbi kis megszakításokkal, (1945-1949. a Honvédelmi Minisztérium, 1950-1953. a Minisztertanács alárendeltségében).⁵

Álláspontom szerint a vizsgált időszak magyar határőrsége nem rendelkezett olyan képességekkel, amelyek alapján katonai-szakmai vonatkozásban ténylegesen fegyveres erőnek lehetne tekinteni.

A testületi struktúra elemei — országos parancsnokság; regionális szinten kerületek illetve az egy Győri Önálló Zászlóalj; az előzőeken belül őrsők és forgalomellenőrző pontok voltak, amelyek — lényegében nem tartalmaztak katonai kötelekeket. Rendelkeztek a kerületek századokkal (híradó-, törzs-, szállító-, vegyvédelmi század) de ezek kiszolgáló, logisztikai, szállítási tevékenységet végeztek, fegyveres harcra nem voltak képesek. A forgalomellenőrző pontok beosztottai akkor is lényegében idegenrendészeti tevékenységet láttak el ennek megfelelő felkészítéssel.

A fegyverzet a kézfegyverek szintjén maradt, a testület számára gépkarabélyt, géppuskát és páncéltörő gránátvetőt rendszeresítettek. Hiányzott minden olyan tüzérségi eszköz és páncélozott jármű mely egy harcászati szituációban az eredményes tevékenység esélyét biztosíthatta volna. Nem volt elegendő szállító jármű az alegységek létszámának egyidejű mozgatására és elegendő olyan felszerelés, amely lehetővé tette volna, hogy a szabadban huzamosabb ideig tartózkodjanak, különösen kedvezőtlen időjárási körülmények között és ott megfelelő ellátást kapjanak.

A sorállomány kiképzésében elhanyagolható részt képviselt a harcászati felkészítés, az is csak az egyes harcos és a raj szintjét érintette. A fő profilt a járőrszolgálat, a személyek igazoltatása, elfogása, kísérése alkotta, a szolgálatellátás alapja a járőr kötelék lett. A ténykedést szabad terepviszonyokra oktatták. Lakott területen történő védelmi vagy támadó eljárásokat, de még biztosítási jellegű tevékenységeket sem dolgoztak fel.

Hiányzott a felkészítésből a civil demonstrálókkal szembeni eljárás és nem rendelkezünk az ehhez szükséges felszereléssel, eszközökkel. Tömegoszlatásra, tömegrendezvények kezelésére lényegében a határőrségnek nem volt lehetősége.

Nem létezett olyan állandó jellegű alegység, szakasz, század a rendszerben, amelyiknek kizárólag harcászati tevékenység lett volna az alaprendeltetése. De nem működött olyan állandó jellegű kötelék sem, mely, mint tartalék funkcionált volna akár valamilyen rendvédelmi tevékenység céljából is. Az egyetlen szervezet, amelyhez szükség esetén a vezetők fordulhattak — amennyiben hirtelen élőerő

alkalmazása vált szükségessé — a kerületek tisztos iskolái voltak. Ilyenkor természetesen félbe kellett szakítani az ott folyó kiképzést. Ezekre az esetekre alapvetően a nagyobb kiterjedésű razziák vezetése során került sor, amikor is a személyi állomány, felkészítésének megfelelően zárásban és kutatásban, terepen, nappali és éjszakai viszonyok között általában jól teljesített. Elvileg lehetett még erőt és eszközöket az őrsokról biztosítani, összevonni. Mondjuk őrsönként öt-tíz főt a szükséges fegyverzettel, felszereléssel. Viszont ezek kötelékbe szervezése, kiegészítő felkészítése, összeszoktatása, összekovácsolása jelenős időt, energiát, helyet igényelt, miközben a folyó határőrizetet esetleg meggyengítették, ami ellentétes volt a politikai vezetés elvárásaival. A magyar kormány a csehszlovákiai bevonulás idején legalább két további államhatáron – osztrák, jugoszláv – számolt feszültséggel és ez korlátozta az onnan elvonható határőr erők nagyságát.

A tisztok ugyan katonai főiskolát végeztek, de határőr szakon kaptak felkészítést, amelynek a tananyaga elsősorban a határőrizeti feladatok eredményes végzését szolgálta és csak másodlagos volt a harcászati teendőkre történő felkészítés.

Több olyan szervezeti elem – átkelőhelyek, felderítő szervek, a kerülettörzsekben osztályok és alosztályok funkcionáltak (pl. pénzügy) – amelyek mozgatása ilyen kritikus helyzetben problémát jelentett és hátra kellett volna hagyni azokat.⁶

A határőrség azonban a Magyar Néphadsereghez viszonyítottan kevésbé hatékony harcászati képességei ellenére is több területen jelentős segítséget tudott nyújtani a tervezett katonai művelethez. Olyan előnyös képességekkel, tulajdonságokkal rendelkezett melyeket mindenképpen igénybe kellett venni:

- A csehszlovák-magyar államhatáron, az átkelőhelyeken egymással együttműködve dolgoztak a két ország határforgalmat ellenőrző szervezetei. Jól ismerték egymást, napi munkakapcsolatban álltak. A Magyar Néphadsereg kijelölt csapatainak a tervezett határátlépése közutakon történt harc- és szállító járművekkel. Ennek zavartalan megvalósításához ki kellett kapcsolni a túloldali ellenőrző szerveket, eltávolítani a forgalmi sorompókat és leállítani mindkét irányból a polgári forgalmat. Ilyen feladatra a határőr erők voltak a legalkalmasabbak, akiknek már a személyes ismeretségük is bizonyos garanciát jelenthetett a csehszlovák szervek részéről esetleg jelentkező fizikai ellenállás elkerülésére. Ugyanez a szituáció vonatkozott a vasúti átkelőhelyekre és a zöldhatár őrizetét ellátó csendőr őrsök elfoglalására, a fegyverek ottani fegyverszobákban történő biztonságos elzárására.

- A túloldalra vonatkozó fontos, naprakész adatokkal rendelkeztek a határőr felderítő szervek. A kerületeknek lehetőségük nyílt összefüggő csapatfigyelési rendszer működtetésére, szükség esetén a főirányokban tisztítható pontok alkalmazására az inváziót megelőző utolsó napokban is.

- Az államhatár belső oldalán lehetőség nyílt ellenőrzött területsáv, határövezet létrehozására, amelynek segítségével a külföldieket, nemkívánatos érdeklődő személyeket az eseményektől távol lehetett tartani.

- A megerősített határőrségi járőrrendszer biztosíthatta azon személyek — alapvetően csehszlovák állampolgárok — elfogását, akik az események idejére létrehozott határzáron keresztül szándékoztak tiltott határátlépést elkövetni.

A határőrségi vezetés felkészülése

A határőrségi vezetés az országos parancsnokság és a kerület-parancsnokságok szintjén készült fel a várható határátlépésre. Az országos irányítás 1968. VII. 28-án parancsban határozta meg a teendőket.

A rejtett vezetés egyik módszere az úgynevezett „borítékos” megoldás volt. A fedőnévvel ellátott boríték, jelen esetben pl. „Bodrog”, tartalmazta írásban a végrehajtandó feladatokat. Az eseményeket megelőzően akár hónapokkal is ki lehetett adni, megpihent az illető vezető páncélszekrényében. Az ilyen jellegű okmányok többnyire sorszámozva tartalmazták a szükséges rendszabályokat. A helyzet aktivizálódása esetén távmondattal rendelték el felbontását és a feladatok végrehajtásának megkezdését. Amennyiben a boríték készítését követően hosszabb idő telt el és némileg változtak a tennivalók, úgy a távmondattal feltüntették, melyik számú rendszabályt nem kell végrehajtani, illetve konkrétan megadták az újonnan jelentkező kiegészítő feladatokat. A borítékos megoldást a Belügyminisztérium is alkalmazta a „lefelé” irányuló intézkedésekre, az őrsparancsnokok páncélszekrényére volt a legalsó szint, ahol még ilyen okmányok funkcionáltak. Nem csak a csehszlovákiai eseményekkel kapcsolatban, a harcckészültségi riasztásokra, magasabb harcckészültségi fokozatba helyezéshez is léteztek borítékok. A Belügyminisztérium nem rendelkezett a határőrségre lebontva elektronikus kódoló és dekódoló eszközökkel, így kénytelen volt ehhez a megoldáshoz folyamodni, melynek azonban több lehetséges hibája is volt.

A katonai beavatkozásra történő felkészüléshez külön tervet dolgoztak ki mely a „*Bodrog*» fedőnevű gyakorlattal kapcsolatos intézkedések” címet viselte.⁷ Kiadására 1968. VII. 28-án került sor. Az eseményt a határőrség törzsfőnökének, BÁGYI János határőr ezredesnek a jelentéséből ismerjük. „*Az intézkedések gyors végrehajtásának segítésére bizottságokat jelöltem ki és részükre 28-án 19,00 órakor eligazítást tartottam. A »Bodrog« fedőnevű intézkedési tervet is magukhoz véve 28-án 20,00 – 20.30 közötti időben személygépkocsival (a kerületekhez).... útba indultak.*”⁸ 23³⁰-ig beérkeztek Miskolcra, Balassagyarmatra, Győrbe három-három fővel. Az 1-8. és 11. kerületektől tiszti futárokat rendeltek fel, a kerületek feladatait tartalmazó borítékokkal 1968. VII. 29-én 05⁴⁵- re visszaérkeztek szolgálati helyeikre. A jelentésből látható, hogy a határátlépés előkészítése már 1968. VII. 28-ára teljesen befejeződött, ezt követően már csak a szokásos pontosításokra volt szükség.

Az országos parancsnok parancsa

A legfőbb vezetési okmány az országos parancsnok parancsa⁹ lett melyet 1968. VII. 28-án adott ki az 1., 2., 3., 4., 5., 6. 7., 8., 9. 10., 11., kerületek részére. A határőrség összesen 11 kerülete úgynevezett hadrendi számozással rendelkezett. A csehszlovák államhatáron három határőr kerület (Csorna, Miskolc, Balassagyarmat és a Győri Önálló Zászlóalj helyezkedett el. A parancsot nem egyforma, hanem differenciált tartalommal küldték meg a címzetetteknek, „Szigorúan titkos” „Különösen fontos” minősítéssel. Aláírta géppel SZABÓ Gusztáv vezérőrnagy országos parancsnok, kézzel „h”. jelzés hozzáírva, „*Bágyi János ezds., BM Határőrség Törzsfőnöke*”¹⁰. A parancsnok feltehetően távol volt.

Az okmányhoz kiegészítésül hozzáírták: „*Korlátozás: A bevezetett intézkedésekről párt, állami és társadalmi szervek vezetőit tájékoztatni nem kell.*”¹¹

Néhány feladat az okmányból:

- 1. kerület (Csorna): Hegyeshalomi Forgalmellenőrző Ponton a csehszlovák állampolgárok kiléptetését be kell szüntetni. Rajkán a határforgalmat teljesen megszüntetni, az 1-4 őrökön megerősített szolgálatot rendelnek el, a rajkai átkelőhely állományával megerősítik az őröket. A kerület határszakaszán határőrvezetet létesítenek Halászi „É” Bezenye „D” Hegyeshalom „K” vonalában.

- 2. kerület (Szombathely): „*A Forgalom Ellenőrző Ponton azonnal szüntesse meg a csehszlovák állampolgárok kiléptetését, azokat irányítsa vissza. Számoljon azzal, hogy ennek következtében csehszlovák állampolgárok megkísérlik az államhatárt illegálisan átlépni, vagy azon gépjárművel erőszakosan áttörni. Az állományt készítse fel ezen cselekmények bekövetkezésének megakadályozására. Ha a helyzet megkívánja – aktivitás fokozódik – azonnal térjen át a kerület egész határszakaszán megerősített szolgálatra.*”¹²

- 3. kerület (Zalaegerszeg): „*akadályozza meg, hogy csehszlovák állampolgárok Jugoszláviába vagy Ausztriába tiltott módon kijussanak.*”¹³

- 4. kerület (Nagykanizsa): „*a tisztes iskolát tartsa készenlétben*”¹⁴

- 5. kerület (Pécs): „*A Dunán közlekedő csehszlovák személy és teherhajók kiléptetését szüntesse meg. A bejövőket be kell léptetni és fel kell tartóztatni.*”¹⁵ „*Megerősítem a 6. karhatalmi zászlóaljtól 100 fővel és 4 db tehérgépkocsival.*”¹⁶ Érdekes, hogy Pécsi Határőr Kerület nem engedheti ki a csehszlovák hajókat Jugoszláviába és mind a pécsi, mind pedig a 6. kiskunhalasi határőr kerület karhatalmi megerősítést kap. Nyilvánvalóan valamilyen jellegű nehézséggel számol a vezetés jugoszláv viszonylatban, esetleg a kifelé irányuló csehszlovák határsértési kísérletek növekedésével.

„*A megerősítő őröket és a tisztes iskolát az „őrök megerősítésére, zárási – kutatási és egyéb harci feladatok végrehajtására alkalmazza.*”¹⁷

- 6. kerület (Kiskunhalas): megerősítik 100 fővel és négy tehérgépkocsival a 3. karhatalmi zászlóalj-tól.

- Győri Önálló Zászlóalj „*július.29-én 08,00 órakor jelentkezzen Mamajlov vezérőrnagy elvtársnál abban a komáromi laktanyában, amelyben Guszev ezds. elvtárs a parancsnok. Munkatérképét vigye magával.*”¹⁸ A Győri Önálló Zászlóalj speciális helyzetben van a Duna, mint vízi határszakasz miatt, melyen keresztül érintkezik Csehszlovákiával. Ez a parancs megerősítette azt, hogy az 5. karhatalmi zászlóalj-tól 100 fővel, négy tehérgépkocsival, a 4. karhatalmi zászlóalj-tól pedig 50 fővel és két tehérgépkocsival 50 fős tartalékot kellett felállítani. A csehszlovák hajók kiléptetését beszüntették és a vízi határszakasz tekintetében szintén határőrvezetet jelöltek ki.

- A Ferihegyi repülőtérnek a menetrend szerint induló, csehszlovák területen leszálló gépeket további parancsig indítani nem volt szabad, csehszlovák állampolgárokat kiléptetését pedig semmilyen irányba sem engedélyezték.

Szembetűnő, hogy a viszonylag jelentős sorállománnyal rendelkező határőrség erőit sem tartották elegendőnek, amennyiben a csehszlovák államhatáron komolyabb események következnek be, külö-

nösen, ha közben a nyugati és déli határszakaszokon is szigorítani kellett volna a határőrizetet, mert esetleg az országban tartózkodó csehszlovák állampolgárok kiszökést kísérelhettek volna meg. A Belügyminisztérium szerencséjére még rendelkezésre állt a karhatalom.

A miskolci és a balassagyarmati határőr kerületek részére meghatározott feladatok a parancsban szinte azonosak, nyilvánvalóan a hasonló helyzetük miatt. Ezért elegendőnek gondolom csupán a miskolci határőr kerület anyagát bemutatni, mivel az események fő teherviselője egyformán ez a két határőr kerület volt.

A miskolci kerület részére szabott feladatok

„A Magyar Néphadsereg és a Szovjet Hadsereg közös hadgyakorlatának biztosításával kapcsolatban az alábbiakra intézkedem:”¹⁹ (Visszatérő formula az okmányokban a „közös hadgyakorlat” megnevezés, bár az érintettek nagyon jól tudták, miről van szó.)

Rendszabályok:

- A teljes működési területen áttérés megerősített szolgálatra, vagyis a szolgálati idő megemlése. (Az 1968. VIII. 20-án elrendelt megerősített szolgálatot 1968. IX. 7-én vonták vissza.)

- Egy fős járőrözési rendszer megszüntetése.

- A kerületet „megerősíti”, azaz plusz erőt ad a rendelkezésére, az 1. és 2. karhatalmi zászlóaljtól, a 2. és 3. kerületek tisztis iskoláitól 100-100 fővel, 4-4 tehergépkocsival. A megerősítésre biztosított személyi állományból 22 fő tiszt, 48 fő tisztes, 330 fő pedig határőr illetve karhatalmista volt.

- „A megerősítésből hozzon létre 100 fős tartalékot 4 szakaszos század szervezésben 6 tiszttel, 12 tiszttel, 82 határőrrel illetve honvéddel 4 db. tehergépkocsival.

Készítse fel a megerősítést: egyes irányokban önállóan illetve együttműködésben a rendőr, honvéd, munkásőr, karhatalmi erőkkel harci feladat ellátására, razziára, zárásra, kutatásra, őrizetesek szállítására, biztosítására, őrsök megerősítésére.”²⁰ 11 órs megerősítését rendelte el, ezekre biztosítani kellett egy-egy tehergépkocsit, minden őrsre vezényelni két fő tisztet (az 5., 8., 14. őrsökre három főt), a felderítő alosztályt három fő tiszttel és egy fő tiszthelyettessel erősítették meg.

- „A ker. működési területén határövezet létesítését rendelem el.”²¹ Az okmány felsorolta azokat a településeket, amelyeket az övezet érintett. Az övezetben bent lévő személyeket ki kellett engedni, utak, csomópontok ellenőrzését meg kellett szervezni. A mozgáskorlátozás magyar állampolgárokra nem vonatkozott.

- „A tisztes iskolán a kiképzést megszüntetem, a kiképző keretet vezényelje az alegységek megerősítésére.”²²

- Szabadságolásokat, szabadnapokat megszakították és a személyi állományt visszarendelték 24 órán belül.

- Mindennemű értekezletet, tanfolyamot és összevonást azonnal megszüntettek, a résztvevőket pedig visszaindították a szolgálati helyükre.

- „Határforgalmat azonnal szüntesse be valamennyi forgalomellenőrző ponton, a FEP-ek állományát az objektum őrizetére és a szomszédos őrsök megerősítésére alkalmazni.”

- „A helyzetnek megfelelően biztosítsa a szovjet, illetve magyar hadsereg alakulatainak a ki és belépését a lezárt FEP-eken.”²³

- „Anyagi vonatkozásban, a szerencsi kik. pont objektumát adja át az 1. kh zlj-nak, ruhacsere, étkezés, elhelyezés, tankolás a ker fea-a”.²⁴

- Külsősöket tájékoztatni nem lehetett.

- Az országos parancsnokság két óránként jelentést kért.

A kerületeknek „BODROG” időszakra, azaz a csehszlovákiai bevonulás idejére, 12 különböző vezetési okmány készítését rendelték el, ezek voltak:

- ellenőrzési terv;

- terv a „Cs” és a „B” időszakra (a „Cs” időszak a határátlépés konkrét idejét és az ahhoz kapcsolódó azonnali feladatokat tartalmazta, a „B” időszak pedig ezt követte);

- a kerület-parancsnok írásos elhatározása;

- erő-eszköz elosztás;

- előzetes intézkedések terve;

- kimutatás a forgalomellenőrző pontok munkájáról;

- hadműveleti napló;

- munkatérképek;

- együttműködési tervek;

- a híradás biztosításának terve;

- az anyagi-technikai biztosítás terve.

Természetesen a határőrség az akkor rá jellemző precizitással minden feladat végrehajtását részletes megtervezte, okmányokban kidolgozta és az érintettekkel megbeszélték.

A balassagyarmati határőr kerület parancsnokának elhatározásában szerepelt az is hogy, miként képzelte el a csehszlovák fegyveres szervek lefegyverzését: „Minden alegység működési területével szemben levő csehszlovák FEP. és csendőrség állományát, az alegységtől kimenő erő alkalmazásával megnyugtatóra szólítom fel, magunk mellé állítom, ellenállás esetén lefegyvereztetem és a további intézkedésig ellenőrzés alatt tartom.”²⁵

A kerület működési területen járőrsoportokat alkalmazott és 8 km-es mélységű határövezetet hozott létre.

A balassagyarmati határőr kerület felkészülése annak hadműveleti naplója²⁶ alapján ismerhető meg, melyet kézzel vezettek. Az első bejegyzés 1968. VII. 28-án született.

Az eseményekre történő konkrét felkészülés már 1968. VII. 28-án megkezdődött. Ekkor a balassagyarmati határőr kerület parancsnoka és a Határőrség Országos Parancsnokság képviselői este Isaszegen találkoztak a Magyar Néphadsereg érintett hadosztályának a vezetésével a feladatok egyeztetése, megbeszélése céljából. Visszaérkezése után a balassagyarmati határőr kerület parancsnoka tájékoztatta a helyetteseit az elhangzottakról. Berendelték a forgalomellenőrző pontok parancsnokait és a vezető beosztású tisztet még 1968. VII. 29-én hajnalban. Ugyanezen a napon már megérkezett a megerősítő állomány Csornáról és Sopronból, a tisztos iskolákból. Délutánra tisztii figyelő járőröket küldtek ki az államhatárra. A nagy sietség jelzi, mindenki arra számított, hogy már július végén sor fog kerülni a határátlépésre, órákon, esetleg néhány napon belül.

Ezzel szemben csak 1968. VIII. 19-én érkezett el a végső felkészülés, az utolsó intézkedések megtételének ideje. Az országos parancsnok 1968. VIII. 21-én kelt jelentéséből²⁷ tájékozódhatunk a történetekről.

- 1968. VIII. 19-én 08⁰⁰-ra az országos parancsnok berendelte a 9. és 10. (Miskolc, Balassagyarmat) kerületek valamint az önálló zászlóalj parancsnokait és az országos parancsnokság operatív bizottság tagjait, megtartották az eligazításokat.

- 1968. VIII. 20-án három vezető tisztet küldött le a kerületekhez, a tisztok módosításokat vittek.

- 1968. VIII. 20-án 12⁰⁰ órakor az országos parancsnok felbontotta a „Vadvirág” fedőnevű borítékot, amely a belügyminiszter 0020/68. számú parancsát és a 011/68. számú utasítását tartalmazta. Ennek megfelelően intézkedett arra, hogy a kerületek (1, 9, 10, Csorna, Miskolc, Balassagyarmat és az önálló zászlóalj) 18⁰⁰-kor bontsák fel a „Bodrog” borítékot, majd az önálló zászlóaljnak 18⁵⁰-re, a 9. kerületnek 18⁵⁵-re, a 10. kerületnek 19⁰⁰-ra, az 1. kerületnek pedig 19³⁰-ra kellett jelentenie elhatározását, azaz minden vezetővel beszélt az országos parancsnok öt perccel.

Megadta a „Cs” időt 1968. VIII. 20-án 24⁰⁰-ra. Ez az időpont a határátlépés ideje volt a Magyar Néphadsereg kijelölt alakulatai, valamint a szovjet haderő csapatai számára.

Meghatározta a lefegyverzés megkezdésének időpontját, „Cs”-15-re (határátlépés előtt tizenöt perccel) a határátlépések helyein, melyet a 10. kerület 1. és 2. őrén „CS”-kor, a többi helyen pedig „CS” +30-kor kellett megkezdeni.

A határőrségi feladatok menete, időpontok

A balassagyarmati határőr kerület parancsnoka 1968. VIII. 19-én az országos parancsnoktól és a Magyar Néphadsereg kijelölt hadosztályának parancsnokától kapott kiegészítő feladatokat, melyek már jelezték a határátlépésre vonatkozó végleges döntés megszületését. 1968. VIII. 20-án 18⁰⁰-kor kapott feladatot a „Bodrog” jelzésű boríték felbontására. A legnehezebb feladat talán a csehszlovák szervekkel történő kapcsolat felvétele és a tervezett intézkedések megértetése volt.

1968. VIII. 20-án csehszlovák rádiózavarást észleltek, 18¹⁰ kor a határőrség érintett alakulatainál harci riadó rendeltek el a megerősítő állomány részére és azok kiindultak az alegységek megerősítésére. „23,45-órakor a Balassagyarmati, Parassapusztai, Szobi Forgalomellenőrző Pontokon, Letkési őrön, Balassagyarmati őrön, végrehajtották a csehszlovák FEP-ek és őrök elfoglalását.”²⁸

„A Somosköújfalu FEP-en Ipolytarnóci FEP-en és a többi őrön 24,00-órakor végrehajtották a FEP-ek és őrök elfoglalását, illetve megkezdtek a csendőr őrök elfoglalását.”²⁹

„24,00órakor a MNH alakulatai Balassagyarmat, Parassapuszta, Letkés irányában átlépték az államhatárt.”³⁰

„Határövezet létrehozása a ker. pk. elvárs utasítására.” „20,00-órától az alegységeink megerősített szolgálattal őrzik a Magyar Népköztársaság államhatárát.”³¹

1968. VIII. 21-én 16⁰⁰-tól megtörtént a határzár részleges feloldása a kint rekedt magyar állampolgárok csoportos beléptetése.

1968. VIII. 21-én 05⁰⁰-ig kivonták a határőr erőket csehszlovák területről, 1968. VIII. 21-én 00⁰⁰-tól szünetelt a határforgalom. A magyar területen rekedt csehszlovák, lengyel (Magyarnándor), NDK (Nógrádkövesd) állampolgárokat három különböző helyre tanácsokhoz irányították ahol segítséget kaptak a nem várt magyarországi tartózkodáshoz. Szintén ezen a napon, 1968. VIII. 21-én három időpontban 16⁰⁰, 18⁰⁰ és 20⁰⁰-kor Magyarországra csoportos beléptetések történtek az átkelőhelyeken.

1968. VIII. 22-én megszűnt a határővezet, megindult a forgalom a magyar, csehszlovák, NDK lengyel állampolgárok részére.

1968. VIII. 23-án megindult a vasúti személyforgalom a szobi vonalon, 1968. VIII. 29-én pedig a somoskőújfalui vonalon is megindult a teherforgalom a vasúton.

1968. VIII. 25-én a karhatalmi erők Párkányban [Sturovó] láttak el feladatot 1968. VIII. 27-ig, utána itthon a határőr őrsökre kerültek megerősítésül.

1968. IX. 08-án történt az utolsó bejegyzés a balassagyarmati hadműveleti naplóban. A megerősítő tisztes iskolák személyi állományát ekkor visszaindították a kiképzési helyükre.

Az 1968. IX. 21-én kelt országos parancsnoki jelentés³² kitekintést adott a bekövetkezett eseményekről.

A csehszlovák forgalomellenőrző pontok és csendőr őrsök ellenállást nem tanúsítottak, a Sztránai csendőr őrsön nem akarták átadni a fegyvereket.

A határon az átlépést a szovjet és magyar csapatok Rajkán 1968. VII. 20-án 23²⁰-kor, Komáromnál 1968. VII. 20-án 23²⁵-kor, Medvehídnál 1968. VII. 20-án 23⁴⁵-kor, Letkésnél – Balassagyarmatnál – Ipolyságnál [Sahy] 1968. VII. 20-án 24⁰⁰-kor megkezdték.

Ipolyhídvégnél egy magyar határőr a túloldali csendőr laktanyánál 1968. VII. 21. 01⁴⁰-kor szolgálati fegyverét használta, mivel a csendőr járőr nem akarta fegyverét átadni és szökni próbált. Ennek következtében egy fő csehszlovák csendőr könnyebben megsebesült. Oroszváron [Rusovce] a csendőr őrsön kilenc fő megtagadta a fegyvere átadását, őket őrizetbe vették, majd a parancsnokuknak adták át a magyar határőrök.

A nyugati és déli kerületek parancsnokait 1968. VII. 20-án 22⁰⁰-ra berendelték és elrendelték nekik a „Bakony” nevű boríték felbontását.

A Magyar Néphadsereg 1968. VII. 21-én 02⁰⁰ órakor teljes légtérzárást rendelt el.

A 10. határőr kerülettel szemben lévő valamennyi túloldali határőrizeti szervezeti egység személyi állományának, a 9. kerületnél pedig 11 csendőr őrs tagjainak visszaadták a szolgálati fegyvereiket.

Ezek az őrsök biztosították a határszakaszt, a Töketerebes járásban három őrs nem kapta vissza fegyvereit szovjetellenes magatartás miatt.

A magyar határőrség személyi állományának hangulata jó volt. Az intézkedések megkezdése óta egy befelé irányuló határsértés fordult elő az Aggteleki Határőr Őrsön.

Események a tevékenység folyamán

A kapcsolat a magyar és a csehszlovák határőrizeti szervezetek között még hosszabb ideig fagyos volt. A túloldali vámosok és útlevelkezelők sztrájkba léptek. 1968. VIII. 26-án Balassagyarmatról jelentették, hogy három-négy hely kivételével jó a kapcsolat, de nem javult Szob és Párkány [Sturovó] között. A határőrség írásos propaganda anyagot (röplapokat) terjesztett a túloldalon a csendőrségnél, útlevelkezelőknél, vasutasoknál, eleinte nem sok eredménnyel. Sokan nem voltak hajlandók átvenni azokat.

A belépő vonatokra a magyar és szovjet beavatkozást elítélő feliratokat és rajzokat helyeztek el. Ezeket továbbindulás előtt letisztították. A mozdonyok elején található szocialista állami címert átfestették a cseh polgári címerre, a határállomáson ezt lemosták, majd a Keleti pályaudvaron a mozdonyvezetők visszafestették, stb. Belépő vonatokon, tehervagonokon felfestett vörös csillagok és horogkeresztek egyenlőség jellel jelentek meg, valamint „Lenin ébredj, megalondult Brezsnyev” mondatokat is felfestettek más szovjet és magyarellenese feliratok társaságában.³³

Bár a magyar határőrök határon túli alkalmazását a továbbiakban nem tervezték, Balassagyarmatról mégis 96 főt kellett átküldeni Párkányba [Sturovó], akik részt vettek egy laktanya biztosításában, rádióadó, és fegyver-lőszer raktár valamint a városi távbeszélő központ őrizetében.

Amikor megkezdődött a Magyar Néphadsereg és a szovjet haderő Csehszlovákia megszállásában résztvevő alakulatainak a visszavonása, az országos parancsnokság távmondattal³⁴ értesítette a határőr kerületeket a határon történő áthaladás menetrendjéről. A tervek szerint 1968. X. 21. és 1968. X. 23. között léptek be a magyar és szovjet csapatok visszafelé jövet a Magyar Népköztársaság területére. Szobnál 1968. X. 21-30 között 25-30 szovjet szerelvény érkezett. Megszervezték az ünnepélyes foga-

dás rendjét, az átkelőhelyeket feldíszítették vörös és nemzeti színű zászlókkal, a közutakon a civil forgalom szünetelt a belépés idejére.

A szomszédos országok reagálása

Jugoszlávia tekintetében néhány dokumentum erejéig rendelkezünk kitekintéssel a szomszédos országok reakciójára.³⁵

Jugoszláviában, Palicson több száz csehszlovák állampolgárt helyeztek el. Jugoszláv személyek agitálták őket, hogy Ausztrián keresztül utazzanak ki és Bécsben a csehszlovák nagykövetségen jelentkezzenek. Olyan anyagokat osztottak ki közöttük, amelyek elítélik a Csehszlovákiába történt bevonulást. Ezeket az anyagokat a magyar határőrök a magyar határátkelőhelyeken az utasoktól bevonulták.

A jugoszláv fél reagálását a csehszlovákiai bevonulásra egy belügyminiszter-helyettesnek küldött határőrség törzsfőnöki jelentés foglalta össze.³⁶

A jugoszláv szervek által foganatosított intézkedések:

- katonai mozgást lehetett észlelni az ország területén;
- elhalasztották a sorköteles szolgálatot teljesítő személyi állomány soron lévő leszerelését;
- tartalékosokat hívtak be;
- két fős járőrözést vezettek be a határőrségnél, járőr csoportokat alkalmaztak, megszállták az üres határőr őrsöket (karolákat);
- tábori körleteket és védelmi állásokat építettek ki 5-7 kilométerre az államhatártól;
- páncélozott járművek jelentek meg, a rendőrség megerősített járőrözést folytatott, hidakat aknáztak alá, a dunai flotta nyolc hajóját felvontatták Kiskőszeg térségébe;
- légi figyelmet végeztek;
- augusztus és szeptember hónapban a magyar-jugoszláv államhatáron a személyforgalom félmillióval, a járműforgalom pedig százezerrel csökkent;
- adatokat gyűjtöttek az utasoktól;
- nyugállományú belügyi tisztak gyakran utaztak be felderítési céllal Magyarországra;
- a egyes bizottságok tovább működtek (ezek a bizottságok a határrendet sértő események rendezéséért voltak felelősek);
- előzetesen már egyeztetett magyar-jugoszláv közös programokat lemondtak;
- a Jugoszláv Kommunista Szövetsége tagjait löfegyverrel szerelték fel;
- 200 000 embert hívtak be katonai szolgálatra.

Romániában a határőrizeti szervek megerősített szolgálatot vezettek be, melyet több fős járőrözéssel valósítottak meg. Megerősödött a magyarellenes propaganda. Ismeretlen személyek megrongálták a Romániába utazó magyar turisták gépjárműveit. Elhalasztották a román hadseregben sorkatonai szolgálatot teljesítő katonák leszerelését. Ebben az időben a román haderőben 16 hónapos katonai szolgálatot teljesített a sorozott állomány. Felerősödött a népi milícia védelmi feladatok teljesítésére irányuló kiképzése. A román hatóságok megerősítették a szovjet-román határ védelmét.

Ausztriában a csendőrségnél megerősített szolgálatot rendeltek el és a testület erőit átcsoportosították a csehszlovák államhatárra. Az osztrák sorkatonák szolgálati idejét hat héttel meghosszabbították.³⁷

Összességében megállapítható, hogy 1968-ban a magyar határőrség is részt vett a csehszlovákiai bevonulás biztosításában és annak során részfeladatokat látott el. Mivel a katonai intervenció szövetségi politikai döntés alapján történt az alól egyetlen hazai fegyveres szervezet sem vonhatta ki magát. A magyar határőrség struktúrája, felszerelése és felkészítése azonban nem tette lehetővé harcászati tevékenységben történő alkalmazását. Szerencsére erre a Magyar Néphadsereg csapatai esetében sem került sor.

A határőrségre kirótt feladatokat — amelyek lényegében nem harcászati jellegűek voltak — a határőr alegységek probléma nélkül ellátták. Képességeiket az igénybevétel elrendelő politikai/katonai vezetés jól mérte fel és ennek megfelelően teljesíthető feladatokat szabott meg a testület számára.

A határőrség erői nem bizonyultak elegendőnek a teljes magyar államhatár biztonságos őrzésére, mivel az osztrák és jugoszláv államhatárokon is megerősített szolgálatellátást kellett bevezetni. A határőr kerületek megerősítését ekkor még probléma nélkül lehetett megoldani a karhatalom zászlóaljaitól, illetve szoros együttműködést szerveztek a Magyar Néphadsereggel, a rendőrséggel, valamint a Vám- és Pénzügyőrséggel, egyes esetekben a munkásőrséggel.

A határátlépéshez és határbiztosításhoz kapcsolódó feladatokat már 1968 júliusában megszervezték, sőt az erők egy részét már 1968. VII. 27-én északra, Balassagyarmatra és Miskolcra csoportosították.

ták. Ez azt mutatja, hogy az akció felkészítése egy hónapot vett igénybe a politikai elhatározás megszületésétől számítva. Az országos parancsnok írásos parancsban szabályozta, a sajátosságoknak megfelelően eltérő tartalommal, valamennyi határőr kerület és a Győri Önálló Zászlóalj tennivalóit. A határőr kerületek parancsnokai ennek megfelelően elhatározást hoztak és széleskörű, aprólékos tervezést végeztek.

A hivatásos és sorállomány részére az agitációs és propaganda szervek hónapokkal megelőzően aktív kampányt folytattak, nagy számú „politikai foglalkozást” tartottak melyeken a beavatkozás szükségességét magyarázták. Kirívó fegyelmi probléma a tevékenység során nem fordult elő, haláleset nem következett be. A Magyar Néphadsereggel ellentétben a határőrség nem alkalmazott tartalékos állomány, a „bent lévő” katonákkal oldották meg a tennivalókat.

Jegyzetek:

¹ SALLAI: A BM és a határőrség feladatai Csehszlovákia 1968-as megszállásában.

² DEÁK: A Belügyi Szemle és az ideológiai háború a helsinki konferenciáig 1953-1975. 61.p. ; Idem: The state security articles of the Interior Ministry Review prospectus at the service of the current politics and the internal affairs propaganda (1963-1972). [Állambiztonsági ügyek a *Belügyi Szemlében* az aktuálpolitika és a belügyi propaganda szolgálatában.] ; Idem: A Belügyi Szemle Tájékoztatójában a médiával kapcsolatban megjelent anyagok (1963-1972).

³ SALLAI: The participation of the Hungarian Border Guards in the 1968 occupation of Czechoslovakia. [A Magyar Határőrség részvétele a Csehszlovákia 1968-as megszállásában.]

⁴ A határőrizeti teendőket megvalósító testület katonai jellegű szervezetként való működtetése nem feltétlenül szovjet indíttatású pártállami hagyomány, hiszen Magyarországon a trianoni békediktátum egyik következménye volt, hogy a határőrizeti testület a magyar haderő vonzáskörébe került kezdetben rejtetten, majd a fegyverkezési egyenjogúságot kimondó 1938. évi Bled-i egyezmény nyomán nyíltan is. A pártállami csavar „csupán” az volt, hogy nem a honvédelmi tárca, hanem az ÁVH, majd a belügyi tárca alárendeltségébe helyezték a határőrséget. (a szerk.)

⁵ HAUZINGER: 67.p.

⁶ Érdekes a szerző okfejtése, mely szerint a harcászati teendőkre való alkalmatlansága miatt a határőrség nem sorolható a fegyveres erők közé. A testületet azonban nem is kívánták felvétezní harcászati képességekkel, mivel azokra a határok eredményes őrzése érdekében nem volt szükség. A szervezet a fegyveres erőkhöz nem a harcászati képességei miatt tartozott, hanem azért mert a személyi állományának a tagjai katonák voltak. Őket a katonákra általában vonatkozó jogosultságok megillették, illetve kötelezettségek terhelték. A szervezeten belüli függelmi viszonyok pedig nem hivatalnokiak, hanem katonaiak voltak. Ezek voltak azok a döntő körülmények, amelyek alapján a határőrséget a fegyveres erők közé sorolták. (a szerk.)

⁷ MNL-OL. HOP. XIX-B-10. 9. sz.doboz 1968 év I/9. tárgykör 73. folyószám. Jelentés. „A „Bodrog” fedőnevű gyakorlati kapcsolatos intézkedések kiadása”1968. július 29.

⁸ Loc.cit.

⁹ Loc.cit. „Parancs”

¹⁰ Loc.cit.

¹¹ Loc.cit.

¹² Loc.cit.

¹³ Loc.cit.

¹⁴ Loc.cit.

¹⁵ Loc.cit.

¹⁶ Loc.cit.

¹⁷ Loc.cit.

¹⁸ Loc.cit.

¹⁹ Loc.cit.

²⁰ Loc.cit.

²¹ Loc.cit.

²² Loc.cit.

²³ Loc.cit.

²⁴ Loc.cit.

²⁵ Loc.cit. A Balassagyarmati Határőr Kerület parancsnokának elhatározása.

²⁶ Loc.cit. Hadművelési Napló „Bodrog”.

²⁷ Loc.cit. 168. folyószám. Országos parancsnok 1968. VIII. 21-ei jelentése a miniszterhelyettesnek.

²⁸ Loc.cit. 73. folyószám. Hadművelési Napló „Bodrog”.

²⁹ Loc.cit.

³⁰ Loc.cit.

³¹ Loc.cit.

³² Loc.cit. 168. folyószám. Országos parancsnok 1968. VIII. 21-ei jelentése a miniszterhelyettesnek.

³³ Loc.cit. 101. folyószám. Napi jelentés.

³⁴ Loc.cit. 167. folyószám. Értesítés.

³⁵ Loc.cit. 172. folyószám. „Összefoglaló” a kerületparancsnokságok jelentéseiből” augusztus 27.

³⁶ Loc.cit. 175. folyószám. Jelentés. „Tárgy: Jugoszláv szervek és képviselők magatartása a csehszlovákiai eseményekkel kapcsolatban” október. 15.

³⁷ Dr. NAGY József volt az első kutató, aki az 1968. évi csehszlovákiai bevonulásban a határőrség szerepét feltárta, tisztázta a testületnek az intervencióban betöltött helyét. Sajnálatos módon további levéltári kutatásaiban megakadályozta a 2005-ben bekövetkezett halálos kimenetlű autóbalesete. (a szerk.)

NAGY: 79-84.p.

Forrás- és irodalomjegyzék (a jegyzetekben alkalmazott rövidítések oldása):

TANULMÁNYOK

DEÁK József: A Belügyi Szemle Tájékoztatójában a médiával kapcsolatban megjelent anyagok (1963-1972). (2.;) — DEÁK József: A Belügyi Szemle Tájékoztatójában a médiával kapcsolatban megjelent anyagok (1963-1972). *Magyar Rendészet*, XIV.évf. (2014) 2.sz. 127-137.p. HU-ISSN 1416-3845.

DEÁK: The state security articles of the Interior Ministry Review prospectus at the service of the current politics and the internal affairs propaganda (1963-1972). [Állambiztonsági ügyek a *Belügyi Szemlében* az aktuálpolitika és a belügyi propaganda szolgálatában. (1963-1972).] *Central European Papers*, II.évf. (2014) 1.sz. 150-159.p. PL-ISSN 2336-369X. (2.;)

DEÁK: A Belügyi Szemle és az ideológiai háború a helsinki konferenciáig 1953-1975. (2.;) — DEÁK József: A Belügyi Szemle és az ideológiai háború a helsinki konferenciáig 1953-1975. 57-70.p. In: PARÁDI József et. al. (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Gáspár László 65. születésnapja tiszteletére*. Budapest, 2015, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 154 p. HU-ISBN 978 615 80 3090 8. /Salutem, 1./ HU-ISSN 2416-2078.

HAUTZINGER (5.;) — HAUTZINGER Zoltán: A fegyveres szervek rendeltetésének alaptörvényi szabályozása. 65-75.p. In DRINÓCZI Tímea (szerk.): *Magyarország új alkotmányossága*. Pécs, 2011, Pécsi Tudományegyetem Állam- és jogtudományi Kar. 229 p. HU-ISBN 978 963 64 2437 4.

NAGY (37.;) — NAGY József: A magyar határőrség tevékenysége a csehszlovákiai beavatkozás időszakában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XI.évf. (2005) 14.sz. 79-84.p. HU-ISSN 1216-6774.

SALLAI: The participation of the Hungarian Border Guards in the 1968 occupation of Czechoslovakia. [A Magyar Határőrség részvétele a Csehszlovákia 1968-as megszállásában.] *Prague Papers On The History Of International Relations*, XVII.évf. (2013) 2.sz. 184-197.p. CZ-ISSN 1803-7356. (3.;)

SALLAI: A BM és a határőrség feladatai Csehszlovákia 1968-as megszállásában. (1.;) — SALLAI János: A BM és a határőrség feladatai Csehszlovákia 1968-as megszállásában. *Magyar Rendészet*, XIII.évf. (2014) 159-170.p. HU-ISSN 1416-3845.

LEVÉL-, IRAT- ÉS DOKUMENTUMTÁRI GYŰJTEMÉNYEK

MNL-OL. HOP. (7.;8.;9.;10.;11.;12.;13.;14.;15.;16.;17.;18.;19.;20.;21.;22.;23.;24.;25.;26.;27.;28.;29.;30.;31.;32.;33.;34.;35.;36.;) — MNL (Magyar Nemzeti Levéltár) OL (Országos Levéltár) HOP (Határőrség Országos Parancsnoksága iratainak gyűjteménye)